

Goran Čular

RAZVOJ STRANAČKOG SUSTAVA U HRVATSKOJ: ČETIRI TEZE

Stranački sustav u Hrvatskoj strukturno je bitno određen ranom stranačkom mobilizacijom biračke podrške linijama historijskih rascjepa (teritorijalno-kulturnih i ideološko-kulturnih) u hrvatskom biračkom tijelu (Šiber, 1998.; Zakošek, 1998.; Zakošek/Čular, 2004.). Režimski rascjep koji se razvijao od 1990. do 2000. godine uglavnom je dodatno pojačao učinke strukturnih rascjepa i pomogao oblikovanju prepoznatljivog blokovskog natjecanja nakon 1995. godine (Čular, 2001.). Tako je nastao temeljni obrazac stranačke kompeticije izgrađen na prepoznatljivim političkim strankama i njihovim međusobnim odnosima. Promjene stranačkog “krajolika” na izborima 2000. godine pokazale su se kratkoročnima: HDZ je ostao najjača politička stranka, a stranke nastale odvajanjem od postojećih još jednom nisu uspjele (DC, LS, Libra, HB, HIP). Stabilni institucionalizirani obrazac nastao u prvih deset godina hrvatske demokracije pokazao se kao **zadanost** u razvoju hrvatskog stranačkog sustava koja ograničava promjene.

S druge strane, razdoblje od 2000. godine do nedavnih izbora 2003. unijelo je neke važne političke i institucionalne promjene u funkcioniranje stranačkog sustava u Hrvatskoj. Napušten je tip sustava s dominantnom strankom koji je obilježavao stranačku politiku do 2000. godine, smanjena je uloga autokratskog tipa vođenja politike (što je tek manjim dijelom rezultat ustavne promjene položaja predsjednika države), ustalio se institucionalni okvir stranačke kompeticije (dva puta za redom primijenjen isti tip izbornog sustava), nestao je strah

da se rezultati izbora neće poštovati i poraslo je povjerenje u “fairness” izbornih procedura (smanjen je broj domaćih i vanjskih neovisnih promatrača na izborima, prema istraživanju FPZ-a smanjene su sumnje građana u poštenost izborne procedure) te je uvedena koalicijska vlada kao vjerojatno trajniji tip obnašanja vlasti u Republici Hrvatskoj. Ukratko, uznapredovali proces demokratske konsolidacije otvorio je **mogućnost** da se promijene neki bitni elementi u funkcioniranju stranačkog sustava. U tom smislu izborni neuspjeh HSLS-a i ulazak HSU-a u Hrvatski sabor nakon izbora 2003. godine možda su i važniji pokazatelji mogućih strukturnih pomaka u obrascima stranačke kompeticije nego što je to bio pad HDZ-a nakon 2000. godine.

U daljnjem tekstu donosim četiri hipoteze o budućem razvoju stranačkog sustava između zadanosti koje postoje i mogućnosti koje se otvaraju. Hipoteze su ilustrirane podacima samo onoliko koliko je potrebno da zagolicaju maštu. Njihovo stvarno testiranje i vrednovanje tek predstoji.

Broj stranaka u sustavu

U Hrvatskoj postoji velik broj političkih stranaka. Kada usporedimo bilo broj stranaka koje se natječu u izborima bilo broj stranaka koje ulaze u parlament u Hrvatskoj s ostalim zemljama Zapadne, ali i Srednje Europe, vidjet ćemo da Hrvatska prednjači u broju političkih stranaka po oba kriterija. Taj se broj također s vremenom ne smanjuje. Nije riječ o tome da u Hrvatskoj ne postoje institucionalne prepreke takvom razvoju – svi su izborni zakoni do sada imali definirane zakonske pragove koji su se s vremenom čak i povećavali.

Riječ je o tome da je djelovanje zakonskih i stvarnih izbornih pragova poništeno na nekoliko načina (*tablica 1*):

- a) koalicijskim strategijama samih stranaka, i to ne toliko koalicijskim strategijama stranaka koje inače ne bi uspjele prijeći prag, već koalicijskim strategijama u kojima veće stranke prenose manje preko praga. Od 1995. naovamo na jedan ili drugi način ulazilo je pet političkih

stranaka koje inače ne bi ostvarile parlamentarno predstavništvo. Motivacija većih stranaka da tegle male proizlazi isključivo iz kratkoročne računice o nerasipanju glasova stranačkog bloka. Moglo bi se pokazati da niti HSS 1995. i 2000. godine niti SDP 2003. godine nisu ništa više kratkoročno postigli za stranku, a dugoročno takve su koalicije sigurno i negativno djelovale na članstvo i birače buneći ih i slabeći njihove veze sa strankom;

- b) posebnim pravilima za nacionalne manjine putem kojih je svake izborne godine ulazila barem jedna, a ponekad i dvije stranke;
- c) stranačkim frakcioniranjem nakon izbora i nastajanjem novih stranaka u parlamentu. Ne samo da smo tako u prošlom sazivu dobili na kraju nevjerojatnih 17 stranaka – “neizborna parlamentarizacija” u kombinaciji s naknadnim koalicijskim aranžmanima daje rezultate koji se protive bilo kakvoj logici predstavničke demokracije. U Hrvatskom saboru tako već 8. godinu postoji stranka za koju se ne može reći ni kolika joj je izborna podrška ni koga predstavlja. Nakon izbora 2003. u Sabor je ušla još jedna nova stranka – HSU, ali ne smije se zaboraviti da je ta stranka samostalno nastupila na izborima, da ona promiče vrlo prepoznatljive socijalne interese, da je na razini Hrvatske osvojila preko 4% glasova i da bi njezino izbivanje iz parlamenta zaista i činilo štetu za političko predstavništvo u Hrvatskoj. To se, dakako, ne bi moglo reći za stranke kao što su LS ili Libra. Ukupno gledajući, bez navedenih pravila natjecanja i stranačkih izbornih strategija, broj stranaka u Saboru od 1992. do danas kretao bi se između pristojnih 6 i 7 stranaka.

Tablica 1: Broj stranaka u parlamentu i načini na koji su “preskočile” izborni prag

izborna godina broj stranaka u parlamentu	1990.	1992.	1995.	2000.	2003.
1) broj stranaka koje su ušle kroz koalicijski tip:	4	2	5	5	5
a) “kazajami opas”: koalicijska potrebna svim strankama kako bi ušle u parlament	3 FKDS, HDS, HSS	-	-	-	2 HDS, DC
b) “legijski”: stranke togjene od stranaka koje bi i imale sile u parlament (stranke legijski u zagradi)	1 SSH (SDZ-SDP)	2 DA, RDS (DS)	5 HNS, HKDU, SBHS (HNS) HND (HNS, HNSL, SDP), PGS (SDP)	5 HNS, LS (HNS) PGS, SBHS (HNSL, SDP) HIZU (HNS)	3 LS, Libra (SDP) PGS (HNS)
2) stranke sile putem posebnih pravila natjecanja:	-	1 SNS	2 ASL, SNS	1 SNS	1 SDSS
UKUPNO 1) i 2): ukupno zastupnika (% svih zastupnika)	4 5 (6,1)	3 5 (5,6)	7 9 (7,1)	6 9 (6,6)	6 11 (7,9)
3) stranke nastale neizbornom parlamentarizacijom i primjenjenu strategija u narodnim izborima	samostalno u koaliciji	2 HNS, HSP	- 2 ASL, HND	- 1 LS	- 2 DC, Libra

Ako se složimo da velik broj stranaka u parlamentu ne pridonosi bitno kvaliteti predstavnštva, može li se pokazati da šteti stabilnosti institucija i efikasnosti političkog odlučivanja? Načelno može, ali u ovom trenutku u Hrvatskoj takav dokaz ne bi bio uvjerljiv. Naime, paradoksalno, blokovski karakter natjecanja, koji je najodgovorniji za povećani broj stranaka, ujedno i drži stranke na okupu i poništava negativne posljedice prevelike fragmentacije parlamenta. Problem prevelikog broja stranaka zbog toga nije do kraja manifestiran, ali se vrlo vjerojatno može pojaviti u slučaju da procesi krenu u smjeru napuštanja blokovskog natjecanja ovog tipa. Takve naznake već postoje u postojećem parlamentarnom sazivu i na lijevom i na desnom parlamentarnom polu.¹ Ako pak napuštanje blokovskog karaktera stranačkog natjecanja ne proizvede probleme trenutnoj koalicijskoj vlasti, vrlo bi vjerojatno na idućim izborima ipak rezultiralo smanje-

¹ Na lijevom polu, prevelik broj stranaka bio je vjerojatno jedan od osnovnih razloga da vodstvo SDP-a nije niti pokušalo ponuditi alternativnu koaliciju nakon izbora 2003. Trenutno političko udaljavanje HSP-a od HDZ-a na desnici moglo bi se u perspektivi pokazati kao problem manjinskoj HDZ-ovoj vladi u osiguranju trajnije podrške.

njem broja stranaka u parlamentu, budući da bi nestalo temeljne motivacijske poluge za predizborno koaliranje većih stranaka s manjima.

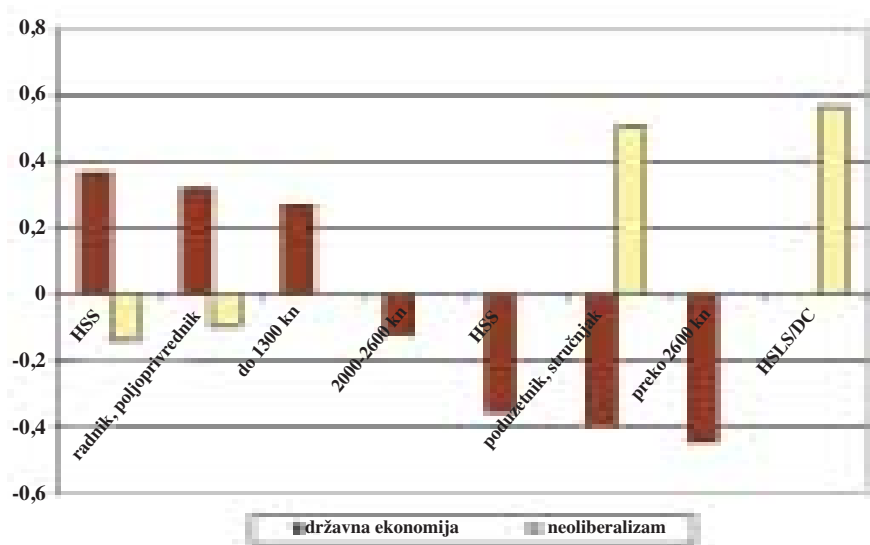
Dimenzije političkog prostora

Kako su istraživanja na Fakultetu političkih znanosti do sada pokazala, politički prostor definiran stavovima i percepcijom birača u osnovi je jednodimenzionalan i može se zadovoljavajuće prikazati unutar dimenzije lijevo-desno (Čular, 2001.; Šiber, 2001.). Usprkos sve učestalijim intelektualnim kritikama svrsishodnosti lijevo-desne simbolike u politici, naša istraživanja pokazuju da s vremenom biračko pozicioniranje na lijevo-desnom kontinuumu postaje sve konzistentnije s njihovim stranačkim preferencijama. Pri tome valja naglasiti da u vrijednosno-ideološkom smislu lijevo-desna shema u Hrvatskoj sadržajno najviše odgovara kulturalnoj dimenziji gdje je na jednoj strani liberalizam, kozmopolitizam i multikulturalizam, a na drugoj konzervativizam i etno-nacionalizam. U smislu temeljnih socijalnih identiteta u koje je lijevo-desna shema bila uronjena tijekom cijelog razdoblja, naša su istraživanja pokazala da su jaki religijski identitet i institucionalna vezanost za Crkvu kontinuirano povezani s desnicom, a nedostatak takvog identiteta s ljevicom. Regionalni i etnički identiteti nakon rata objašnjavaju tek marginalne stranačke identitete, ali ne i glavninu kompeticijskog prostora, dok ekonomsko-socijalni identiteti nikad nakon 1990. nisu igrali značajnu eksplanatornu ulogu kod stranačkih preferencija.

Mijenja li se što u strukturi političkog prostora zadnjih godina? Da, premda skromno. Prvo, dimenzija političke autoritarnosti, koja je 1999. još uvijek bila jako izraženi definicijski element lijevo-desnog pozicioniranja i stranačke naklonosti, nakon zadnjih izbora gubi na značenju. Drugo, ekonomsko-socijalna vrijednosna dimenzija (stavovi prema egalitarizmu, tržištu, stupnju državne regulacije, stranom kapitalu, radničkom sudjelovanju u odlučivanju, itd.) dobiva prvi put na značenju pri definiranju lijevo-desne dimenzije. No, ono što je još važnije jest činjenica da 2003. postoje značajne razlike na ekonomsko-

-socijalnoj dimenziji stavova između siromašnijih i bogatijih, između radnika i poljoprivrednika s jedne i stručnjaka i poduzetnika s druge strane te između birača HSS-a i birača HNS-a i HSLS-a (slika 1). Tri su konzenkvencije pojave te “nove” dimenzije: a) ona donekle usložnjava politički prostor jer se ne poklapa s postojećom dimenzijom, b) vrijednosti su donekle ukorijenjene u socijalnim slojevima u kojima to očekujemo i c) postoji i direktna povezanost stranačkog izbora i socijalne pozicije, jer su HSS-ovi birači iz siromašnijih, a recimo HNS-ovi iz bolje stojećih obitelji. Ostale stranke na toj se dimenziji ne razlikuju značajno (slika 2).

Slika 1: Stranačke i slojne razlike na ekonomsko-socijalnim vrijednosnim dimenzijama

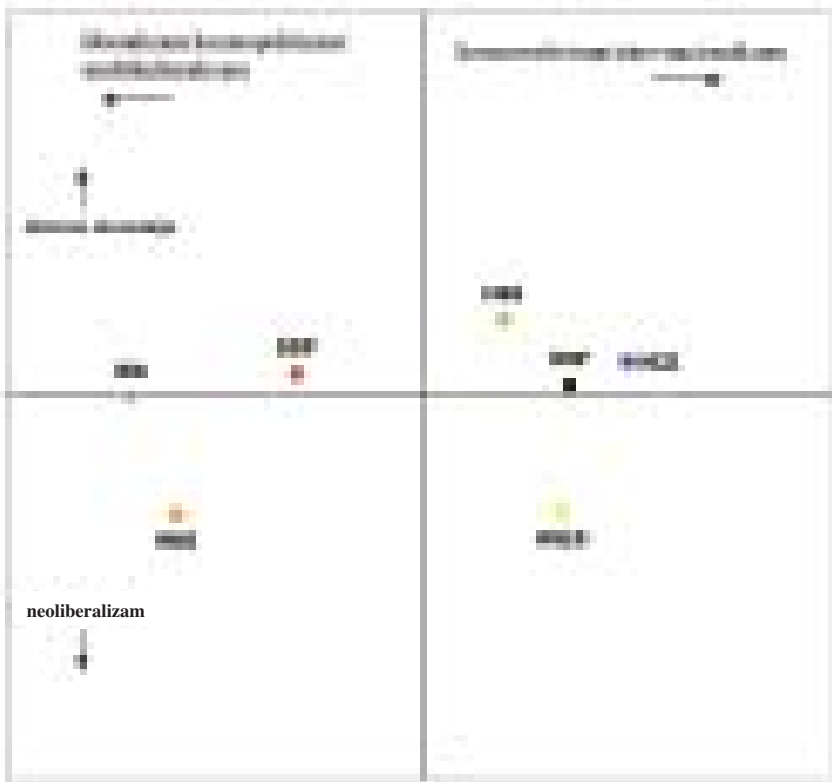

Je li moguće očekivati potpunu profilaciju te dimenzije? Čini mi se da nije, a razlozi su sljedeći: na temelju dosadašnjih poteza i projekata HNS-ovog ili HSLS-ovog stranačkog vodstva nije moguće zaključiti da oni smjeraju daljnjem otklonu u neoliberalnom smjeru.²

² Vodstvo HSLS-a nikada nije bilo posebno asocirano s aktivnom ulogom u vođenju ekonomske politike, pa nema razloga da očekujemo da će se to promijeniti. Suprotno,

Suprotno, HSS je kroz niz akcija naglašeno zauzimao poziciju jakog državnog utjecaja u ekonomiju (poljoprivreda, Sunčani Hvar, uvođenje “nedjeljnog dežurstva” na tržištu). Međutim, problem tog pristupa nije u tome što on ne bi mogao uspjeti politički (naprotiv, egalitarizam, zaštita nacionalnog tržišta i državna ekonomija ovdje je tradicionalno jaka paradigma), već u tome što on vjerojatno ne bi mogao ekonomski uspjeti u uvjetima međunarodno iznimno zavisnog položaja Hrvatske.

Slika 2: Dvodimenzionalni politički prostor definiran stavovima birača

HNS jest, ali sudeći prema HNS-ovim najpoznatijim projektima (poticajna stanogradnja, model financiranja izgradnje autocesta), nije riječ o neoliberalnoj koncepciji odnosa država – tržište.

Možda je izglednija šansa da se politički prostor usložni putem druge kulturalno-ideološke dimenzije – one koja se odnosi na pitanja i vrijednosti nadnacionalne politike. Dakle, hipoteza bi bila da stavovi o ekonomskoj i kulturnoj globalizaciji, o granicama međunarodnog utjecaja u nacionalne poretke, o upotrebi sile u međunarodnim odnosima, o ulozi SAD-a u svemu tome, o širenje liberalnih vrijednosti i tako dalje čine jednu ili više konzistentnih dimenzija stavova koji se preklapaju s postojećom lijevo-desnom shemom. Već smo primijetili na pitanju NATO-ovog napada na Jugoslaviju da su u hrvatskoj javnosti postojale dvije “ljevice” i dvije “desnice”. Slična situacija može se ponoviti i na pitanju slanja hrvatskih vojnika u Irak, koje isto tako u sebi nosi nekoliko različitih vrijednosnih aspekata, ali je latentno prisutna kroz stavove o rezultatima globalizacijskih procesa. Naravno, hoće li se ta dimenzija mobilizirati i na koji će se način ona odnositi prema postojećoj lijevo-desnoj dimenziji, ovisit će u velikoj mjeri o politici stranačkih vodstava, ali moguće je da inicijativu u tom smislu preuzmu i mediji ili novi društveni pokreti.

Treće je tumačenje, koje se može čuti i od nekih naših mlađih sociologa, da ne postoje jasne ideološke dimenzije dugoročnijeg grupiranja stranačkih preferencija, već da je naš politički prostor dosta difuzan s tendencijom da birači reagiraju promptno, na pojedinim pitanjima i u obliku najraznovrsnijih koalicija koje se mijenjaju od slučaja do slučaja, a često mogu i supostojati, samo na različitim pitanjima. Teze su poznate u svjetskoj politologiji, a temelje se na uvidu o sve većoj individualizaciji i kritičnosti suvremenog birača i o sve manjoj izloženosti sinkronizirajućem utjecaju političkih stranaka (Dalton/Wattenberg, 2000.; Norris, 1999.). Za sada se rezultati naših istraživanja opiru takvoj interpretaciji, jer se, prvo, stavovi dosta konzistentno raspadaju na pojedinim dimenzijama i jer su, drugo, stavovi prema političkim strankama, kao i lijevo-desna shema, još uvijek organizirani jednodimenzionalno.

Stranačka kompeticija i ekonomska vrednovanja

Takva je jednodimenzionalna struktura političkog prostora, pojačana nakon 1995. i jakim rascjepom oko tadašnjeg HDZ-ovog režima,

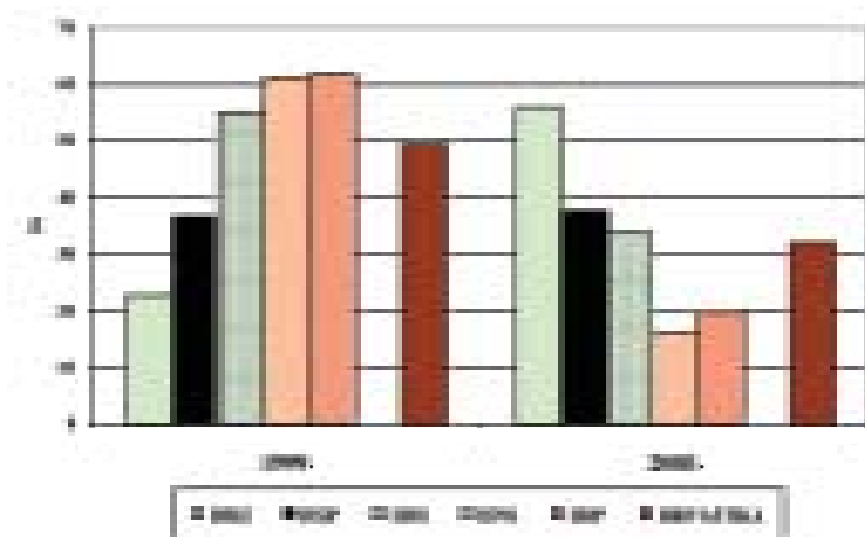
rezultirala nastajanjem dvaju jakih stranačkih blokova s posebnom pozicijom HSS-a i neuspješnim seljenjem HSLS-a. Kako su ti stranački blokovi oslonjeni na ideološko-političke identitete nastale stranačkom mobilizacijom postojećih historijskih rascjepa još tamo 1990., stranačka se kompeticija temeljno odvija unutar tako politički uspostavljenog rascjepa. Blokovi se uglavnom ne natječu za iste birače, međublokovska mobilnost birača manja je od unutarblokovske mobilnosti, a demobilizacija i neizlazak na izbore češći je odgovor nezadovoljnih birača negoli mijenjanje stranačkih blokova.

U takvim uvjetima logično je da najveće stranke izbjegavaju ideološka pitanja i svoje deideologizirane kampanje i kritiku suparnika temelje na pitanjima oko upravljanja ekonomskim resursima i na onim pitanjima oko kojih se svi slažemo (smanjenje nezaposlenosti, ekonomski rast, itd.). Tako se naime jedino mogu demobilizirati birači suprotnog bloka i moguće je dobiti koji glas više. Kakve su posljedice takvog tipa kompeticije na ekonomska vrednovanja birača i njegovu izbornu odluku? Postaje li politička odluka birača – napokon! - racionalni izračun ekonomskih očekivanja i postignuća, a ne više “zapjenjeni ideološki poklič”? Naravno da ne. Biračka su ekonomska vrednovanja prije posljedica negoli uzrok stranačkog odabira. *Slika 3* pokazuje da je percepcija osobnog ekonomskog položaja među biračima i 1999. i 2003. godine bila uvjetovana strankom za koju birač glasuje i negativno se odnosila prema stranci ili koaliciji koja je tada bila na vlasti.³ Jedino HSP-ovi birači odolijevaju tim stranačkim iskrivljenjima biračke percepcije. To dijelom potvrđuje hipotezu da prethodna vlast nije uspjela uvjeriti javnost u svoja ekonomska postignuća. Kada bismo naime pitanje o položaju obitelji zamijenili pitanjem o općoj ekonomskoj situaciji sada i prije četiri godine, dobili

³ Mogući prigovori takvoj interpretaciji otpadaju. Prvo, obrnuta je veza (percepcija uvjetuje stranački izbor) isključena jer su se stranačke preferencije pokazale stabilnima kroz vrijeme. Dakle riječ je najvećim dijelom o istim biračima stranaka (npr. HDZ-a) i 1999. i 2003. Teza, pak, da percepcija osobne ekonomske situacije varira sukladno promjenama stvarnog ekonomskog stanja birača imala bi smisla tek ako bi se pokazalo da su se između 1995. i 1999. godine, a zatim između 1999. i 2003. sustavno bogatili birači vladajućih stranaka, a sustavno siromašili birači opozicije, što je dosta teško braniti.

bismo još veće razlike, što znači da su 2003. godine čak i oni HDZ-ovi birači koji nisu osjećali da osobno žive lošije još uvijek dijelom vjerovali da nacija u cijelosti živi lošije. Trećina te nacije, kako se vidi i iz slike 3, negativno je vrednovala promjene svog osobnog ekonomskog statusa 2003. godine, za razliku od 1999. godine kada je to činilo pola nacije.

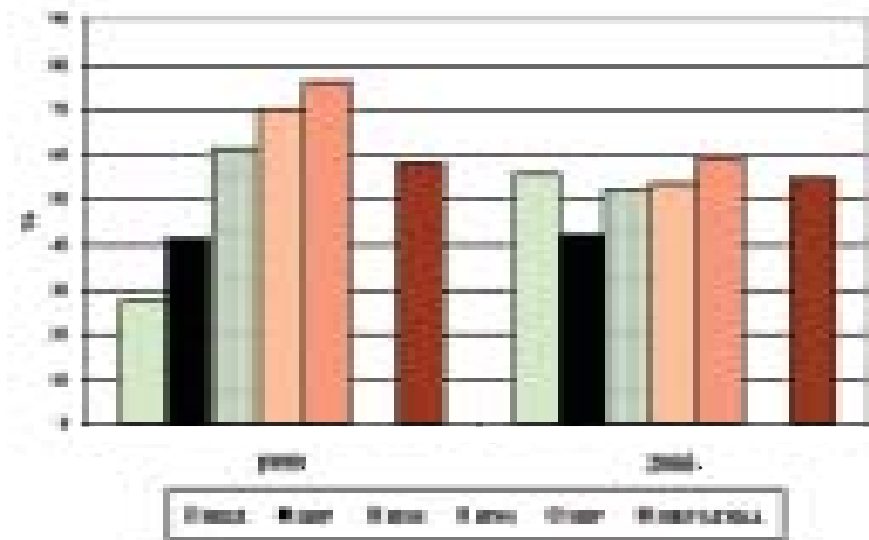
Slika 3: Stranačke preferencije i percepcija osobnog ekonomskog položaja I

Takav tip kompeticije nužno vodi u pretjerivanje u ocrnjivanju ekonomske situacije, forsiranje diskursa krize i poticanje negativnih ekonomskih vrednovanja. Sve se skupa jako dobro naslanja i pojačava postojeći katastrofičarski i krizološki javni diskurs unutar kojeg, uz manje pauze, hrvatsko društvo preživljava tamo od početka 80-ih godina prošlog stoljeća od kada su ljudi počeli “jedva sastavljati kraj s krajem”. I bez obzira na to što je kriza počela tamo prije 25 godina, još uvijek veći dio hrvatskih građana misli da njihova obitelj živi lošije nego prije 1990. godine (slika 4). No, jedna razlika upada u oko na prvi pogled. Dok su ekonomske usporedbe obiteljske situacije

1999. godine bile jako povezane sa stranačkim preferencijama, 2003. godine ta se razlika gubi. Sada birači različitih stranaka razmjerno jednako vrednuju današnji ekonomski status svoje obitelji u odnosu na razdoblje prije 1990. godine. Birači HSP-a ponovo ostaju najmanje skloni politički uvjetovanom ekonomskom vrednovanju. Ako posrijedi nije trenutna reakcija na prethodnu vlast – ako je dakle stvarno riječ o jasnom trendu – tada bismo mogli postaviti sljedeću tezu: budući da su biračke usporedbe trenutne ekonomske situacije jako podložne biračkim stranačkim identitetima te da su ekonomska očekivanja visoka kod svih birača i jednako se rukovode svojevrsnom “socijalističkom nostalgijom” kao normom, a u onoj mjeri u kojoj to bude utjecalo na odluku pojedinaca, svaka će vlast gubiti izbore bez obzira na to što je u ekonomskom smislu postigla, jer socijalizam niti jedna ne može vratiti. Postizanje ekonomskog rasta zato nije ključ za opstanak na vlasti.

Slika 4: Stranačke preferencije i percepcija osobnog ekonomskog položaja II

Dok se velike stranke, nositeljice blokova, natječu na neideološkim pitanjima, s razvijenom potrebom da se, jednom kad osvoje vlast, legitimiraju i budu prihvaćene prvenstveno kod birača suprotnog bloka ili nebirača (EU), manji blokovski partneri podizat će svoj rejting upravo na ideološkoj kritici svojih većih blokovskih partnera. Tako je radio HNS, tako će raditi i HSP.

Antistranačka politika i unutarstranačke reforme

Jedno od obilježja proteklog razdoblja u hrvatskoj politici snažan je rast javne kritike političkih stranaka. Kritika nije povezana s konkretnim političkim strankama - odnosi se općenito na stranke kao institucije, i to na sve aspekte njihova djelovanja. Tako su političke stranke proglašene odgovornima i za neučinkovito predstavnštvo, i za neefikasnost u procedurama javnog odlučivanja, i za stvaranje prepreka većoj ulozi ekspertize u kreiranju javnih politika, i za gušenje individualne inicijative i političke osobnosti pojedinaca i, naposljetku, za “zapošljavanje po stranačkim linijama” i politizaciju javnog života. K tome, političke stranke promiču korupciju, klijentelizam i odnose podložništva.⁴ I premda “alternativna politika”, u obliku neovisnih lista i kandidata, nije na nacionalnim izborima 2003. ostvarila značaj-

---

⁴ Blaži oblik te kritike ogledao se u zahtjevima za preciznijim zakonskim reguliranjem rada političkih stranaka i za unutarstranačkim reformama, što bi političke stranke učinilo transparentnijim, demokratskijim i prilagodljivijim promjenjivim okolnostima kompeticije i obnašanja vlasti, a u isto vrijeme i prijemljivijim za građane. *Prijedlog zakona o političkim strankama*, koji je na inicijativu Odbora za Ustav, Poslovnik i politički sustav Hrvatskog sabora izradila grupa stručnjaka pod okriljem Hrvatskog pravnog centra, najpoznatiji je primjer takvih zahtjeva. U drugom, radikalnijem izrazu, kritika političkih stranaka kao institucija smjerala je preispitivanju uloge političkih stranaka u demokratskim procesima, sugerirajući da, barem kad je riječ o Hrvatskoj, treba tražiti nove kanale političkog predstavnštva i nove aktere u procesima donošenja kolektivnih odluka – intelektualce, neposredne predstavnike društvenih slojeva, udruge civilnog društva i moralne pojedince. Građanska udruga *Pokret za demokraciju i socijalnu pravdu*, od koje kasnije nastaje i politička stranka *Alijansa za treću Hrvatsku*, najpoznatija je takva inicijativa. Kritika političkih stranaka cijelo je vrijeme plivala na snažnom valu antistranačkih osjećaja koji su dnevno bili prisutni u javnosti.

niji rezultat – neovisne su liste dobile ukupno nešto manje glasova nego što je bilo nevažećih listića - jasno je da su antistranački osjećaji i stavovi jako rašireni među građanima. Dok se 1990. godine gotovo svaki treći ispitanik u istraživanju Fakulteta političkih znanosti entuzijastički (u mnogim slučajevima vjerojatno činjenično neutemeljeno) izjašnjavao kao član neke od tadašnjih političkih stranaka, u istraživanju pred kraj 1999. godine 45% ispitanika imalo je nikakvo ili malo povjerenje u političke stranke, a tek je 12% izražavalo znatno ili veliko povjerenje. Četiri godine kasnije povjerenje građana u političke stranke dodatno opada – 63% s nikakvim ili slabim povjerenjem i samo 5% sa znatnim ili velikim povjerenjem.

Fenomen rasta antistranačkog raspoloženja nije nikakva hrvatska posebnost. Prisutan je i u starim i u novim demokracijama i predstavlja dio “duha vremena”. Međutim, u Hrvatskoj kao novoj demokraciji njegova anatomija, čini se, ipak je malo složenija. Antistranačko raspoloženje miješa u sebi i zahtjev za novim, nekonvencionalnim, kanalima političke participacije i autoritarni sindrom. Odražava nezadovoljstvo političkim učincima i načinom vođenja politike, ali i jalovu fiksaciju na politiku i političare. Izraz je u isto vrijeme i zahtjeva za većom demokratizacijom – npr. unutarstranačkom, ali i za manjom – kad promovira politiku kao upravljački projekt i funkciju ekonomije. Kritički stav prema političkom nadopunjuje se tu s licemjerstvom socijalističke zajednice, a politički idealizam sa zahtjevom medija, udruga i novih pokreta za podjelom političke moći.

Kontradiktorni karakter antistranačkog raspoloženja očituje se i kod različitih prijedloga o tome u kojem bi se smjeru trebale reformirati političke stranke.⁵ Pojedininim se reformama u tom smislu pridaju značenja koja one nemaju, a u isto se vrijeme ne vodi računa o njihovim učincima na druge aspekte stranačkog života i demokratskog procesa. Osim toga, čak i kad se postigne suglasnost o potrebi promjena u određenom smjeru, još uvijek nije jasno na koji način privoliti stranačka vodstva da naprave iskorake u tom smjeru. U Hrvatskoj se,

---

⁵ O kontradiktornim načelima prisutnim u javnim zahtjevima za promjenom načina na koji se vodi politika i posebno stranački život u Španjolskoj i Europi vidi u: Linz, 2002.

po običaju, smatra da se to mora napraviti neposrednom zakonskom regulacijom. Osim što ta strategija ne obećaje uspjeh, jer stranačka vodstva, na koja se zahtjevi uglavnom i odnose, u isto vrijeme predstavljaju i vrlo utjecajne dijelove zakonodavnog tijela, postoji i stavovita bojazan od zakonskog nametanja unutarstranačkih odnosa.⁶

Sva nedorečenost i sve dileme prijedloga za reformama političkih stranaka možda se najbolje vide na primjeru zahtjeva za unutarstranačkom demokratizacijom. Premda taj proces može podrazumijevati nekoliko aspekata i premda različiti aspekti rezultiraju različitim posljedicama za druge razine stranačkog i demokratskog života, obično se ne pridaje velika pažnja pomnijoj analizi procesa. Ponekad, paradoksalno, demokratizacija može rezultirati upravo suprotnim efektima od onih priželjkivanih. Na primjer, smanjenje moći stranačkih vođa navodi se često kao jedan od ciljeva reformi. Odluka stranačkog vodstva LS-a, objavljena prije nekoliko mjeseci, o članstvu, a ne više skupštini kao izbornom tijelu za predsjednika stranke, ne može se protumčiti drugačije nego kao demokratizacija (proširenje izborne baze). No, tim će se još više ojačati položaj predsjednika unutar stranačke hijerarhije, jer će on sada kao jedini stranački organ s tako širokim legitimitetom moći još lakše nametati odluke ostalim stranačkim tijelima i organima. Demokratizacija kandidacijskih postupaka čini se opravdanim zahtjevom. Doista, time bi se stranačko vodstvo stavilo u položaj ovisnosti o svojim stranačkim drugovima i osobna podložnost predsjedniku koji predlaže liste (Kasapović, 2001.) vjerojatno bi prestala biti obilježjem našeg stranačkog i parlamentarnog života. Ali, što je s drugim aspektima? Ne bi li tako izabrane parlamentarne frakcije bile ideološkije i manje spremne na ustupke prilikom

---

⁶ Ističući izrazito važnu funkciju institucionalne integracije koju suvremene političke stranke imaju za demokratski politički proces, Bartolini i Mair (2001.) u zakonskom reguliranju unutarstranačkih odnosa vide mogućnost da političke stranke izgube kapacitet "dupliciranja" ili "izvoza" svoje unutarstranačke hijerarhije na demokratske političke procese, čime bi se u pitanje dovela efikasnost odlučivanja, javna odgovornost političkog vodstva, izvjesnost političkog procesa, riječju sve ono što suvremeni građanin podrazumijeva pod vrlinama demokracije 21. stoljeća.

sastavljanja poslijeizbornih koalicija? Ne bi li zastupnici u parlamentu, doduše putem drugih mehanizama, bili još ovisniji o svojim strankama? Ne bi li se, uvođenjem kompeticije između stranačkih drugova, toliko poremetili odnosi unutar stranaka da one više ne bi bile kadre surađivati ni tamo gdje očekujemo? Kako bi se ostvarila načela razmjernog predstavnštva pojedinih skupina (žene, mladi), koje neke stranke imaju istaknute u svojim statutima, a kako pojedinih lokalnih područja i regija. Gdje je dokaz da bi zastupnici tada bili sposobniji, a birači zadovoljniji?

Zahtijevanje unutarstranačkih reformi zahtijeva pomniju raspravu o svim aspektima stranačkog života, ulozi političkih stranaka u suvremenoj demokraciji, promišljanju pozitivnih poticaja stranačkim vodstvima da lakše prionu unutarstranačkim reformama, ali bez garantirane sigurnosti da će te reforme vratiti povjerenje građana u političke stranke.

Literatura

- Bartolini, Stefano / Mair, Peter, 2001.: Challenges to Contemporary Political Parties, u: Diamond, Larry / Gunther, Richard, *Political Parties and Democracy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore/London: 327-343.
- Čular, Goran, 2001.: Vrste stranačke kompeticije i razvoj stranačkog sustava, u: Kasapović, Mirjana (ur.): *Hrvatska politika 1990.-2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, Fakultet političkih znanosti, Zagreb: 123-146.
- Dalton, Russell J. / Wattenberg, Martin P. (ur.), 2000.: *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, New York
- Kasapović, Mirjana, 2001.: Kandidacijski postupci u demokratskim političkim sustavima, *Politička misao* (38) 4: 3- 20.
- Linz, Juan J., 2002.: Parties in Contemporary Democracies: Problems and Paradoxes, u: Gunther, Richard / Montero, José Ramón / Linz, Juan J. (ur.), *Political Parties: Old Concepts and New Challenges*, Oxford University Press, New York: 291-317.
- Norris, Pippa (ur.), 1999.: *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*, Oxford University Press, New York

- Šiber, Ivan, 1998.: Povijesni rascjep: značenje političke biografije obitelji u politici, u: Kasapović, Mirjana / Šiber, Ivan / Zakošek, Nenad: *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, Alineja, Zagreb: 51-71.
- Zakošek, Nenad, 1998.: Ideološki rascjepi i stranačke preferencije hrvatskih birača, u: Kasapović, Mirjana / Šiber, Ivan / Zakošek, Nenad: *Birači i demokracija: utjecaj ideoloških rascjepa na politički život*, Alineja, Zagreb: 11-50.
- Zakošek, Nenad / Čular, Goran, 2004.: Croatia, in: Berglund, Sten / Ekman, Joakim / Aarebrot, Frank H. (ur.): *The Handbook of Political Change in Eastern Europe*, 2. izdanje, Edward Elgar, Cheltenham, UK – Northampton, MA